

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراستخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری
جستارهایی در پلاستیک/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.
	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا	رده‌بندی دیویی
	۳۴۷/۳۶۳	
موضوع	بلاها - جنبه‌های جامعه‌شناختی.	
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.	
موضوع	مسائل اجتماعی - ایران - تهران.	
موضوع	مدیریت بحران - ایران - تهران.	
موضوع	بلاها - آینده‌نگری.	
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / HV ۵۵۳	

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

۷ پلاسکو از آغاز تا پایان

مدیریت و سیاست شهری

- ۱۵ گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی
- ۲۵ پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی
- ۳۱ مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی
- ۳۵ تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی
- ۴۳ ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری
- ۴۹ فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد
- ۵۷ آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل
- ۶۵ جامعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر
- ۷۱ مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده
- ۷۹ مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی
- ۸۷ خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی
- ۹۷ هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی
- ۱۰۳ ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی
- ۱۱۱ آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی
- ۱۱۹ چتری برای پلاسکو / یاسر باقری
- ۱۲۹ قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی
- ۱۳۵ عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظلومان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

■

اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری

عباس‌عبدی

پژوهشگر اجتماعی

هر فرد از آغاز تولد تا لحظه مرگ، در جریان فرآیند مهم جامعه‌پذیری قرار دارد. در بخشی از این فرآیند مثل دوران کودکی و نوجوانی (جامعه‌پذیری نخستین)، فرد، نقش انفعالی و پذیرنده دارد و با گذر زمان و در مراحل جامعه‌پذیری دومین، بر سهم فرد در کنش‌گری و تاثیرگذاری و نیز جامعه‌پذیر کردن دیگران افزوده می‌شود، هرچند همواره و به صورت خواسته یا ناخواسته در حال جامعه‌پذیر شدن نیز هست. منظور از جامعه‌پذیری، فرآیندی تربیتی و اجتماعی است که فرد از طریق آن، هنجارها، ارزش‌ها، نگرش‌ها، نقش‌ها و مهارت‌های لازم را برای انطباق با جامعه، کسب و سپس درونی می‌کند. در واقع، جامعه‌پذیری مثل دیگ درهم‌جوشی است که فرد را با دیگران پیوند و در بسیاری از زمینه‌ها به اشتراك نظر و رفتار و ارزش می‌رساند و البته به

همین نسبت هم، فرد در فرآیند تغییر اجتماعی و تأثیر گذاشتن بر این دیگ درهم جوش تأثیر می‌گذارد.

اجتماعی شدن در جوامع ساده و سنتی، عمدتاً تحت تأثیر نهاد خانواده و سپس گروه‌های فامیلی و قومی و نهاد دین و دولت بود. فرد در چنین فرآیندی، خیلی زود به مرحله بلوغ خود می‌رسید و تغییرات آن در طول زمان نیز زیاد نبود. روابط، چهره‌به‌چهره؛ تغییرات، اندک؛ نقش‌ها، محدود و نیاز به اطلاعات، بسیار کم و تقسیم کار ابتدایی بود. با عبور از این دوران و وارد شدن به جامعه مدرن و شهری، اوضاع به کلی دگرگون شد. روابط، نه چهره‌به‌چهره، که از طریق رسانه برقرار شد. تغییرات، خیلی شدید و حتی در مواردی غیرقابل تحمل شد. تقسیم کار و نقش‌ها بسیار زیاد شدند و شاید از همه این‌ها مهم‌تر، نیاز به اطلاعات و تولید آن به صورت انفجاری و تصاعدی رو به افزایش رفت و در کنار همه این‌ها، جنس و کیفیت فرد و نقطه ذوب او نیز که معرف فردیت اوست، سخت‌تر شد و بالاتر رفت و برای درهم‌جوشی در این دیگ اجتماعی به حرارت و زمان بیشتری نیاز پیدا کرد. همه این عوامل، سبب شد که در درجه اول، نقش خانواده در فرآیند جامعه‌پذیری محدود شود، این کاهش، هم به لحاظ کیفی و هم به لحاظ کمی و زمانی بود و به موازات آن نهادهای دیگری وارد عرصه جامعه‌پذیری شدند. آموزش و پرورش، رسانه‌ها، گروه‌ها و انجمن‌های مدنی نیز به دولت و نهاد دین در فرآیند جامعه‌پذیری اضافه شدند. این نهادها محملی بودند تا فرد جامعه‌پذیر شود و با حضور در آنها به تأثیر متقابل با جامعه و دیگران نیز بپردازد.

در این میان، نقش کمی و کیفی رسانه‌ها در فرآیند جامعه‌پذیری، به سرعت در حال افزایش است. این نقش بسیار پیچیده و متنوع است. یکی از اجزای آن، استاندارد کردن بخشی از اطلاعات (به معنای عام آن) و در اختیار مصرف‌کننده قرار دادن است، مشابه کاری که سازمان

استاندارد و نیز سازمان غذا و دارو درباره نظارت بر استاندارد و تولید کالاها و نیز مواد دارویی و غذایی کشور و نظارت بر رعایت آن می‌کنند. اگر ما دارو را در داروخانه با خیال راحت خریده و سپس مصرف می‌کنیم، به این دلیل است که فرض کرده‌ایم که این دارو تحت نظارت مستقیم سازمان غذا و داروی کشور تولید، و تمام استانداردهای لازم در تهیه آن رعایت می‌شود. طبیعی است که مصرف داروی غیراستاندارد، نه تنها بیمار را درمان نمی‌کند، بلکه او را بیمارتر هم می‌کند. ما برای درمان، نیاز به مصرف دارو داریم، دارویی که خودمان نمی‌توانیم تولید کنیم، و باید به استاندارد این دارو نیز اعتماد داشته باشیم. اهمیت نیاز ما به اطلاعات و خبر و تحلیل و هر نوع داده و اطلاعات استاندارد و معتبر در فرآیند جامعه‌پذیری، بسیار بیش‌تر از نیاز به دارو و امثال آن برای تأمین سلامت است، و هرگونه خللی در تأمین این نیاز، فرآیند جامعه‌پذیری را دچار اختلال کارکردی می‌کند. این اختلال، به‌ویژه در واقع بحرانی، خود را بهتر نشان می‌دهد.

با توجه به این ملاحظات می‌توان گفت که نهادهای اجتماعی‌کننده و از همه مهم‌تر رسانه‌های رسمی در ایران، کمابیش دچار نارسایی در انجام وظیفه خود هستند، و هیچ شاخصی بهتر از کیفیت بهره‌مندی و اعتماد به آن‌ها در مواقع حساس، نشانگر این وضعیت نیست. رویدادهایی مثل آتش‌سوزی و سقوط ساختمان پلاسکو، مقطعی از زمان هستند که می‌توان نقش و کارکرد این نهادها و به‌طور مشخص رسانه‌های رسمی را به محک گذاشت. مشکل رسانه‌های رسمی ما از گذشته چنین بود که اطلاعات و اخبار و تحلیل و نظر معیار و استاندارد را در اختیار فرد و جامعه قرار نمی‌داد، در نتیجه در فرآیند جامعه‌پذیری و عملکرد این دیگ درهم‌جوش، اختلال ایجاد می‌کرد. ولی اتفاقی که در سال‌های اخیر رخ داد و به نظر می‌رسد که روند آن، همچنان تداوم خواهد داشت و ابعاد این بحران ناشی از کارکرد آن را تشدید

کرده، پیدا شدن رقیب جدی برای رسانه‌های رسمی است. رقیبی که برای ایفای نقش رقابتی با رسانه رسمی، شرایط و ابزار کافی ندارد ولی به ناچار چنین نقشی را ایفا می‌کند، مثل همان داروی مورد نیاز است که تولیدکنندگان رسمی به هر دلیل داروی استاندارد تولید و عرضه نمی‌کنند. در گذشته به هر دلیلی، کالای رقیب وجود نداشت ولی شرایطی پیش آمده است که عده‌ای می‌توانند داروی رقیب را وارد، تولید و عرضه کنند، در حالی که لزوماً صلاحیت تولید آن را ندارند ولی مصرف‌کننده، آن را به دلایل گوناگون به تولید غیراستاندارد و رسمی موجود ترجیح می‌دهد.

وضعیت رسانه‌های کشور با آمدن ماهواره‌ها و اینترنت و اخیراً همگانی شدن شبکه‌های اجتماعی - به طوری که گفته می‌شود حداقل ۲۰ میلیون کاربر تلگرام در ایران داریم - موجب بروز شکافی بزرگ در نهاد رسانه‌ای کشور شده است؛ شکافی که اثرات خود را در فرآیند جامعه‌پذیری آحاد جامعه بر حسب این که از کدام رسانه بیشتر استفاده می‌کنند، نشان خواهد داد و شکاف اجتماعی را تشدید کرده و با دوقطبی‌تر کردن جامعه، دو نوع نگاه رسمی و غیررسمی در برابر یکدیگر قرار خواهند گرفت.

برای تأیید این ادعا، کافی است که اشاره شود، مطالعه‌ای که درباره عوامل مؤثر بر موفقیت نظام آموزش و پرورش در درونی کردن باورها و گرایش‌های سیاسی رسمی در دانش‌آموزان در چند دبیرستان تهران انجام شده است، نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل مؤثر در این موضوع، استفاده متفاوت دانش‌آموزان از رسانه‌هاست. به عبارت دیگر به میزانی که فرد از رسانه‌های غیررسمی مثل اینترنت و ماهواره استفاده می‌کند، ارزش‌ها و گرایش‌های سیاسی او نیز متفاوت می‌شود و سایر متغیرها از جمله خانواده و نظام آموزشی، در مراتب پایین‌تر و با فاصله زیاد قرار می‌گیرند.

رسانه‌های غیررسمی و شبکه‌های اجتماعی، قادر به ایفای نقش رسانه‌های رسمی نیستند، زیرا عناصر اصلی تولید اطلاعات و داده‌های استاندارد و معیار را در اختیار ندارند. مسئولیت‌پذیری، حرفه‌ای بودن، دسترسی به منابع، تقید به چارچوب‌های قانونی و ... در این شبکه‌ها وجود ندارد. آن‌ها نمی‌توانند به‌نحو درستی، اخبار و اطلاعات فراگیر و مهم را پوشش دهند. آن‌ها در اساس برای تأمین نیازها و کارکردهای دیگری مناسب هستند. ولی هنگامی که نیاز جامعه به این اطلاعات و اخبار از طریق شبکه‌ها و رسانه‌های رسمی تأمین نشود، به ناچار مردم به تولید و عرضه و مصرف داده‌های شبکه‌های اجتماعی روی می‌آورند. ناکارکردی بودن رسانه رسمی و فراگیر کشور، به‌ویژه در شرایط بحرانی و حاد، خود را نشان می‌دهد و مهم‌تر این‌که به جای ایفای نقش اصلی خود، به رقابت با رسانه‌های مجازی می‌پردازد و از آن‌ها نیز استفاده می‌کند. در حالی که کارکرد این رسانه، متفاوت و فراتر از شبکه‌های مجازی است. این اختلال در انجام وظیفه و کارکرد است که موجب می‌شود، بخش‌های غیرمرتبط صدا و سیما نیز وارد این میدان شوند. اظهارات مجری برنامه نود به عنوان یک برنامه ورزشی درباره حادثه ساختمان پلاسکو، بازتابی است از ضعف اطلاع‌رسانی و کارکردی این رسانه؛ که مجری برنامه ۹۰ را علاقه‌مند کرده که حتی به صورت غیرحرفه‌ای در یک برنامه غیرمرتبط با موضوع به طرح نظر و نگاه خود بپردازد.

متأسفانه این شکاف، به صورت تراکمی در حال افزایش است و متناظر با دو نوع رسانه و دو نوع رویکرد، دو نوع جامعه‌پذیری را در جامعه ایجاد می‌کند و ثبات و پایداری آن را با مشکل مواجه خواهد کرد. رسانه‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی، چون قادر به تولید اطلاعات معیار و قابل استفاده نیستند، مسیر تحریک عواطف و هیجانات را پیش می‌گیرند، و رسانه رسمی را نیز تابع این ویژگی خود می‌کنند، چرا

که رسانه رسمی، کارکرد اصلی خود را ندارد که بتواند نقشی مستقل ایفا کند. در جریان آتش‌سوزی پلاسکو، اختلال کارکرد رسانه‌ای در تولید و انتقال اطلاعات معیار، به وضوح و در کلیت ماجرا دیده شد.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی